Nytt fra

ØSTMARKA

Medlemsblad for Østmarkas Venner 53. årgang Nr. 4/2019

Nå blir det nasjonalpark
Sørli tar form
Østmarkas fagforening

SLÅ RING OM ØSTMARKA

Den beste julegaven fra Elvestuen

Av Helga Gunnarsdóttir

Lederen har ordet:

Det har gått åtte år siden Østmarkas Venner vedtok å arbeide for vern av deler av Østmarka som nasjonalpark, men nylig fikk vi en særdeles gledelig nyhet – som ble kunngjort på Vangen skistue og leirskole i hjertet av Østmarka. Regjeringen ved klima- og miljøminister Ola Elvestuen starter en formell verneplanprosess for å få på plass en nasjonalpark. Datoen for kunngjøringen, 13. november 2019, vil for alltid bli stående som en viktig merkedag i Østmarkas Venners historie.

Alle som har arbeidet for å verne naturen vet at det er et arbeid som krever stor tålmodighet, faglig grundighet og strategiske evner, samt litt hell og lykke underveis. I løpet av disse årene, som omfatter to kommunestyreperioder, har det vært mange høydepunkter og en del nedturer. Men vi har aldri mistet målet om oppstart av verneplanprosess for nasjonalpark av synet.

Ola Elvestuen har støttet oss hele veien, helt siden vi presenterte ideen for ham i mai 2012. Da var han byråd for miljø og samferdsel i Oslo. Han fikk saken nesten enstemmig igjennom i bystyret med følgende begrunnelse: *«Dette er et unikt skogsområde med stor verneverdi. Østmarka kan bli en bynær og brukspreget nasjonalpark, der hovedformålet er ivaretagelse av naturverdier, rekreasjon og friluftsliv».*

Som leder av energi- og miljøkomiteen på Stortinget løftet Elvestuen saken til nasjonalt nivå, gjennom behandling av naturmangfoldmeldingen og i et Dokument 8-forslag sammen med SV, MDG og Ap. Og nå har han løftet saken som statsråd og fått gjennomslag i regjeringen. Elvestuen fortjener en meget stor takk. Ingen som har fulgt med i saken er i tvil om at uten hans engasjement i saken, ville vi ikke vært der vi er i dag.

Jeg var så heldig at jeg fikk en ekstra gledelig oppgave av Elvestuen, nemlig å ringe til Sverre M. Fjelstad og fortelle han nyheten litt før den ble offentliggjort. Og som forventet ble den gode naturvernforkjemperen – som er i sitt nittiende år – hoppende glad. Han forstår bedre enn de fleste hvor viktig det er å verne om naturen, både med tanke på dagens naturmangfold og ikke minst med tanke på framtida.

Hensikten med å opprette nasjonalparker i Norge er å bevare større naturområder, med planteliv, dyreliv og geologiske forekomster i en mest mulig opprinnelig tilstand, og gi allmenheten muligheter til å oppleve slik natur, samt å bevare naturverdiene for våre etterkommere. Elvestuen benyttet anledningen til å snakke om nasjonalparksentret som vil komme. Han og Østmarkas Venner er enige om at nasjonalparksentret på en pas-

Nytt fra Østmarka – Medlemsblad for Østmarkas Venner

Ansvarlig utgiver: Østmarkas Venner, Postboks 85 Nordstrand, 1112 Oslo
Redaktør: Helga Gunnarsdóttir
Assisterende redaktør: Bjarne Røsjø
e-post: Bjarne.rosjo@brmedia.no

Forsidebilde: *Skogsmåsan om vinteren.*
Foto: Espen Bratlie
Grafisk design, repro og trykking: 07 Media – 07.no
Opplag: 4 400
Frist for stoff til neste nr. er 15. januar 2020

TRYKT I NORGE NO-145

Østmarkas kommende nasjonalpark i vinterskrud sett nordover fra Kjerringhøgda. Foto: Espen Bratlie.

sende måte må hedre Sverre M. Fjelstad og hans livsverk.

Det er stort behov for informasjon om nasjonalparken og prosessen videre. Vi er enige med Elvestuen i at diskusjonen framover *ikke* bør dreie seg om ja eller nei til nasjonalpark, men om: *Hvordan skal vi verne, hvor stort område, og hvilke forskrifter vi skal ha?*

Østmarkas Venner vil fortsette å bidra til informasjon og et kunnskapsbasert ordskifte om nasjonalparken. Vi inviterer derfor til et åpent informasjons- og medlemsmøte på Skullerudstua tirsdag 11. februar 2020. Fylkesmannen i Oslo og Viken, som leder arbeidet med verneprosessen, vil da informere om verneverdiene og prosessen og svare på spørsmål.

Ved en viktig korsvei, som en oppstart av en verneplanprosess, er det mange tanker som farer igjennom hodet og mange som bør takkes. I tillegg til Elvestuen er det mange framsynte kommunepolitikere i Østmarkakommunene som har kjempet for ideen i mange år, og som har sørget for at det er flertall for saken i alle kommunene unntatt Enebakk. Vi har også hatt støtte fra nesten hele blomsterbuketten av nasjonale og lokale naturvern- og friluftslivsorganisasjoner. Ingen nevnt, ingen glemt.

Vi gleder oss over regjeringens vedtak. Det vil nemlig få stor betydning, både for Østmarkas naturmangfold og for befolkningens muligheter for naturopplevelser og friluftsliv. Vi ønsker alle støttespillere og brukere av Østmarka en fredfull julehøytid og alt godt i 2020.

Styret i Østmarkas Venner 2019–2020

Leder: Helga Gunnarsdóttir 959 92 349
Sigmund Hågvar 917 14 510
Bente Lise Dagenborg 419 22 941
Ingunn Lian Nylund 949 82 006
Johan Ellingsen 909 21 568

Nestleder: Kjell Erik Sandberg 996 39 686
Kristin Lund 957 09 166
Varamedlemmer: Lars Lindland 917 58 485
Bjørnar Thøgersen 416 25 025
Jonas Ramsrud 994 15 407

Medlemsregister og regnskap: Ingunn Lian Nylund 949 82 006
E-post til styret og ansatte: fornavn@ostmarkasvenner.no

MILJØMERKET TRYKKERI
07 MEDIA – 2041 0379

Noen må redde...

Det ligger et skogkledd landskap
nær menneskets mylder og kav.
En rest av vår gamle naturarv
med ugler, mose og lav.

Her lever naturen sitt eget liv.
Pulsen er døgnet, og årstider rår.
Kun passe med sol og litt regn skal til
for at alt er i orden her inne.

Med buklete landskap, elv og myr
og bortgjemte, krokete vann
er dette fremdeles et eventyrland
uten storbyens bråk og larm.

Når tiuren spiller i morgenlys
og beveren feller sitt tre
Da ligger det gamle landet
så vakkert og fint i fred.

Vil du vekk fra alt strev og fornye din sjel,
ligger blanke vann og venter.
Kanskje finner du roen der
og kjenner at du *lever*.

Kanskje fant du den gode stillhet
krydret med bekkens sildring.
Kanskje nyter du trærnes sus
og merker din egen pust.

Om kvelden starter et rugdetrekk
og rødstrupen spiller opp.
Når mørket tar over og alt er fred
lyder rop fra en ugle et sted.

Et eventyr så nær
en travel hovedstad.
Et folkehelsetilbud
av aller beste slag.

Noen må passe på skogen.
Noen må slå ring.
Noen må tenke på framtida.
Noen må redde Østmarka.

Sigmund Hågvar

Begge foto: Lars Lindland

Mange glade fjes på Vangen, da Ola Elvestuen fortalte at verneprosessen starter. Fra venstre: Stein Martinsen, Johan Ellingsen, Stephen Meinich-Bache, Helga Gunnarsdóttir, Bjørn Ivar Gran, Sigmund Hågvar, Marit Kristine Vea, Gjermund Andersen, Camilla Hille, Ola Elvestuen, Harald Eid og Solveig Schytz. Foto: Karin Hanstensen, Østlandets Blad.

To år fram mot nasjonalparken i Østmarka

Tekst: Bjarne Røsjø

Klima- og miljøminister Ola Elvestuen presenterte 13. november en stor nyhet: Nå starter den formelle prosessen som skal lede fram til en nasjonalpark i Østmarka. – Dette er en utrolig stor dag for oss som har kjempet for dette i åtte år, sier ØVs styreleder Helga Gunnarsdóttir.

Både Fylkesmannen og Miljødirektoratet har i løpet av det siste året konkludert med at verneverdiene i en del av Østmarka er så store at området kan vernes som nasjonalpark. Ola Elvestuen har nå tatt det viktige, neste skrittet: Miljødirektoratet får i oppdrag å starte den formelle prosessen som forhåpentlig vil føre fram til etablering av nasjonalparken.

Ola Elvestuen hadde invitert Østlandets Blad og flere lokalpolitikere, naturvernere og Østmarkas Venner til Vangen skistue for å fortelle om den store nyheten.

– En nasjonalpark i Østmarka vil bidra til å ta vare på naturverdiene og sørge for at denne bynære skogen forblir et attraktivt og viktig område for friluftslivet i Oslo-regionen. Nasjonalparker beskytter vår mest verdifulle og sårbare natur for fremtidige generasjoner, sa Elvestuen på Vangen.

– Vi trenger mer vern av natur for å løse de store krisene knyttet til klimaendringer og tap av arter. I tillegg til at vi vil sikre sjeldne arter og spesiell natur, blir det en stor tilleggsverdi å ha en nasjonalpark så nær Oslo. Det kan bli et unikt kunnskapssenter for all norsk natur, sa Elvestuen i et intervju med Aftenposten.

Statsråden ønsker også at et nasjonalparksenter ved Østmarka kan bli et utstillingsvindu for alle landets nasjonalparker.

Verneprosessen tar to år

– Det som har skjedd nå, er altså at regjeringen har gitt beskjed om å starte verneplanprosessen. Det formelle vedtaket om å opprette nasjonalparken kommer etter at utredningen er ferdig, og statsråden opplyste at den prosessen som starter nå skal gjennomføres i løpet av ca. to år. Men i dag feirer vi likevel at nasjonalparken har kommet et veldig langt skritt nærmere en realisering, sier ØVs styreleder Helga Gunnarsdottir.

Den videre gangen i saken er at Miljødirektoratet gir Fylkesmannen i Oslo og Viken i oppdrag å gjennomføre utredningen. Som en del av prosessen, skal det vurderes ulike alternativer både når det gjelder avgrensing og mulige vernekategorier. Det skal avklares hvordan verneverdiene og dette viktige friluftslivsområdet best kan ivaretas for fremtiden. Hvilke eksisterende inngrep som kan tillates i en nasjonalpark og hvilke som må bli liggende utenfor, skal vurderes i verneplanprosessen.

Den bynære nasjonalparken

Aftenposten skrev i sin omtale at «Oslo får Norges mest bynære nasjonalpark», og Østlandets Blad fylte forsiden dagen etter Vangen-møtet med et bilde av Ola Elvestuen og Helga Gunnarsdóttir – som takket ham.

– Ola Elvestuen har støttet oss hele veien, helt siden vi presenterte ideen for ham i mai 2012. Da var han byråd for miljø og samferdsel i Oslo og fikk saken igjennom i bystyret. Da han ble leder av energi- og miljøkomiteen på Stortinget løftet han saken til nasjonalt nivå, gjennom behandling av naturmangfoldmeldingen og i et Dokument 8-forslag sammen med SV, MDG og Ap. Og nå har han løftet saken som statsråd og fått gjennomslag i regjeringen. Elvestuen fortjener en meget stor takk. Samtidig er vi veldig stolte over å ha startet dette, sa Gunnarsdóttir på Vangen.

Et unikt skogsområde

De gamle barskogområdene i Østmarka er hjem for mange sjeldne arter. Ikke mindre enn 103 arter i Østmarka er rødlistet, altså truet av utryddelse i Norge. 34 av disse artene er helt avhengig av gammel barskog.

– Hovedargumentet for en nasjonalpark har hele tiden vært at Østmarka er et unikt skogs-

Helga Gunnarsdóttir og Sigmund Hågvar i Østmarkas Venner var blant initiativtakerne til nasjonalparken i Østmarka. Klima- og miljøminister Ola Elvestuen har støttet ideen siden han hørte om den i 2012. Foto: Snorre Tønset/KLD

område, av en type som hittil ikke har blitt vernet som en nasjonalpark i Norge. Østmarka nasjonalpark vil fylle både en mangel i nasjonalparksystemet og i skogvernet, med et skogøkosystem som muliggjør overlevelse av et rikt biologisk mangfold, sier Sigmund Hågvar. Han er styremedlem i Østmarkas Venner og professor emeritus i natur- og miljøvern.

Oslo og Ski eier skogen

De områdene som er aktuelle for den kommende nasjonalparken, er offentlig eid skog som er tilbudt av Oslo og Ski kommuner. I tillegg kan det bli aktuelt å verne tilgrensende skogsområder som tilbys av private grunneiere.

– Vern av skog på privateid grunn skal skje gjennom frivillig vern. Størrelsen på nasjonalparken vil derfor avhenge av hvor mye skog private grunneiere ønsker å inngå avtale om å verne, opplyste Elvestuen.

Friluftslivet fortsetter

Statsråd Ola Elvestuen benyttet anledningen til å understreke, som han har gjort tidligere, at nasjonalparken ikke skal være til hinder for friluftslivet. Drift av hytter og serveringssteder skal videreføres, veiene til Vangen og Rausjø skal ikke stenges, og demningene i Rausjø, Mosjøen og Børtervann opprettholdes.

Markaloven tar vare på friluftslivsinteressene i Oslomarka, inkludert Østmarka. Men Klima- og miljødepartementet påpeker, i sin pressemelding om nasjonalparken, at markaloven ikke beskytter mot skogbrukstiltak. Loven gir heller ikke en helhetlig beskyttelse av naturgrunnlaget.

– Vern etter naturmangfoldloven er derfor best egnet til å gi Østmarka en helhetlig og varig beskyttelse, presiserer departementet.

Inkluderende prosess

Ola Elvestuen har gjort det klart at det skal gjennomføres en god og inkluderende verneplanprosess i Østmarka, hvor alle berørte bruker- og samfunnsinteresser skal identifiseres, vurderes og avveies opp mot hverandre.

– Jeg håper at diskusjonen framover ikke skal dreie seg om ja eller nei til nasjonalpark, men at diskusjonen kan dreie seg om: Hvordan skal vi verne, hvor stort område, og hvilke forskrifter vi skal ha? understreket Elvestuen på Vangen

– Her skal alle få anledning til å si sin mening! Da kan vi håpe at de mange misforståelsene som har florert, vil bli lagt døde. Noen av disse misforståelsene har tilsynela-

Fra toppen av Tonekollen ser du store deler av den planlagte nasjonalparken. Foto: Espen Bratlie.

tende bunnet i ren desinformasjon. På Facebook har debattanter til og med hevdet at Østmarka kommer til å bli stengt for friluftslivet, hvis nasjonalparken blir en realitet.

Denne verneprosessen vil vise at nasjonalparken tvert imot vil fremme friluftslivet og naturopplevelsen. Vi gleder oss til en god prosess, avslutter Gunnarsdóttir.

Like utenfor hovedstaden ligger eventyret. Et nesten veiløst og villmarkspreget skogslandskap. Fra Tonekollen ser vi Mosjøen til venstre og Tonevann til høyre. Foto: Vidar Svarttjernet.

Østmarka nasjonalpark
– en gave til framtida

Av Helga Gunnarsdóttir og Sigmund Hågvar

De fleste nasjonalparkene ligger høyt til fjells eller langt mot nord. For å sikre et representativt vern mangler vi en nasjonalpark i de lavereliggende, produktive skogsområdene på Østlandet. Til manges overraskelse ligger den siste muligheten i Østmarka.

Våren 2019 presenterte FNs Naturpanel sin første globale rapport om naturens tilstand. Det er særlig vår arealbruk som vekker bekymring; det at vi tar i bruk naturen til byer og annen bebyggelse og infrastruktur, til åker og beiteland, at vi skaper forurensing, og at vi hugger ned våre skoger. Konsekvensen er at de 8 millioner arter som lever på jorda får stadig mindre arealer å leve på, slik at 1 million arter nå er truet av utrydding.

Hva har så dette med Østmarka og nasjonalpark å gjøre? Jo, den beste måten å ta vare på naturen og artsmangfoldet på, er å verne en representativ del av den. Hensikten med å opprette nasjonalparker er nettopp å bevare representative, større naturområder, med planteliv, dyreliv og geologiske forekomster i en mest mulig opprinnelig tilstand. Vi kan godt kalle dem for «naturdokumenter».

Målet er også å gi allmenheten muligheter til å oppleve slik natur gjennom friluftsliv, samt å bevare naturverdiene for våre etterkommere. Nasjonalparkene gir dessuten muligheter for undervisning og forskning i urørt eller nær urørt natur.

De fleste norske nasjonalparkene ligger, som nevnt, høyt til fjells eller langt mot nord. På det sentrale Østlandet og i de lavereliggende skogsområdene er det ingen nasjonalparker. Etter hvert har nesten alle fylker fått sin nasjonalpark eller deler av en. Med unntak av Rogaland og Oslo og Akershus.

Drømmen om nasjonalpark

Drømmen om en nasjonalpark i Østmarka er gammel. Sverre M. Fjelstad har fortalt om sin læremester, eneboeren Korpås-Olsen, som for over 75 år siden mente at «hele Marka bør bli nasjonalpark». Han inspirerte Fjelstad til å skrive stil om «Østmarka nasjonalpark» da han gikk på ungdomsskolen.

I styret i Østmarkas Venner oppsto tanken om en nasjonalpark høsten 2011. Vårt forslag om å verne et større område rundt Skogsmåsan, etter eventyrskogparagrafen i markaloven, var lagt på is. Men styret mente fortsatt at særlig dette avsides og stille myrkomplekset, med omkringliggende intakte skogsmiljø, burde reddes for fremtiden. Som en følge av dette grodde det fram i styret en tanke om en nasjonalpark beliggende inntil Østmarka naturreservat.

Høyt og avsides ligger de store, intakte myrflatene på Skogsmåsan. Med orrhanebulder om våren, i stillhet sommer og høst, og med glade skiløpere vinterstid. Foto: Espen Bratlie.

Fra Tømmerås, Ski kommunes høyeste punkt, er utsikten formidabel. Hvor mange prestegjeld, vet ingen. Men du får øye på Gaustadtoppen på klare dager. Foto: Espen Bratlie.

En spennende mosaikk

Det aktuelle skogsområdet er en spennende mosaikk av skog, myr, vann og bekker. Her er det gammel barskog med skjegglav, myrer med orkideer, og hule trær med spetter og ugler. Her spiller tiuren mellom gamle furuer, og orrhaneleiken går på vårsnøen i myrdragene. Her kan du utforske bortgjemte kløfter, idylliske skogstjern eller snirklete bekkefar.

Kanskje søker du opp på en av de mange furukollene og lar roen og ettertanken innhente deg, mens skoglandskapet brer seg ut foran deg. Er du heldig, får du øye på fiskeørnens flotte silhuett. Kanskje søker du en fredelig teltplass ved et bortgjemt fiskevann? Og oppdager beveren i arbeid en tidlig morgen? Eller du kan gå på oppdagelsesferd etter merkelige sopper eller moser i skogbunnen. Her inne er det også stillhet – et knapphetsgode som etterspørres av dagens travle mennesker.

Det er utilgjengeligheten for moderne skogbruk som gjør at de indre delene av Østmarka er blitt liggende som et stille skogslandskap – nær landets største befolkningssentrum. Her er mye gammelskog. Terrenget er gjennomskåret av nord-syd-gående daler med opptil 350 meter høye rygger mellom. Alle som har prøvd å bevege seg øst-vest i dette landskapet, sommer som vinter, opplever dette spennet i topografien.

Verdifullt skoglandskapet

Innen den aktuelle delen som omfatter kommuneskogene i Ski og Oslo, er det kartlagt

Vangen skistue er et populært skimål! Foto: Espen Bratlie.

om lag 30 «viktige naturtyper». Omtrent halvparten av disse består av gammel barskog, for eksempel på Kjerringhøgda (med branntårnet), Mellomåsen, Graåsen og området øst for det lange Svartoren-vannet. Ved Skjelbreia finnes rik sumpskog, og Vesle Tonekollen har rik blandingsskog. Gammel løvskog finner du for eksempel på Mortåsen og Nordbyåsen.

I flere av de nord-syd-gående kløftene er det bergvegger, som i Vinholdalen. Litt kulturmark finnes til og med, som beitemarka ved Vangen skistue og Mellom- og Nersaga. Området har flere intakte lavlandsmyrer. Den største er Skogsmåsan, som ligger fredelig for seg selv, litt høyt i terrenget. Skiløypa over den avsides myrmosaikken er en favoritt for mange.

Øst for Skogsmåsan ligger det største inngrepsfrie naturområdet innen både Oslo og de tidligere fylkene Akershus, Østfold og Vestfold, samt sørlige Hedmark og Oppland. Indre Østmarka inneholder derfor et verdifullt villmarksområde. Her er det også stillhet – et gode som etterspørres av dagens travle mennesker.

Det mest aktuelle området for nasjonalpark ligger vest for og inntil Østmarka naturreservat, som er på 18 kvadratkilometer. Oslo kommune har tilbudt 24 km² til nasjonalpark og Ski kommune ca. 6 km². Fylkesmannen har antydet at ytterligere arealer kan ha de nødvendige naturkvalitetene.

Travle løyper og skogens ro

Både Vangen, som eies av Skiforeningen, samt Skjelbreia og DNT-hytta Øvresaga lig-

Altfor mange har gått glipp av skøytevandring på de lange vannene. Fra Børtervann. Foto: Henrik Strømstad.

Fluefiske i Svartoren, Ski kommune. Foto: Henrik Strømstad.

Vinterstid er Griseputten nær Sandbakken bare en hvit flate. Men til våren vil vakre øyenstikkere patruljere breddene, og noen vil komme og tenne sitt bål på det gamle stedet – nok en gang. Foto: Espen Bratlie.

ger i nasjonalparkforslaget. Det går bomveier dit og noen mindre strømledninger. Disse inngrepene er ikke til hinder for å opprette en nasjonalpark. Dette blir en nasjonalpark hvor nåværende bruk fortsetter, herunder preparering av skiløyper. Her inne er formålet å redde et temmelig intakt skoglandskap som et verdifullt rekreasjonsområde, og som et naturdokument for Østlandets lavereliggende skogsområder.

Og så alle vannene! Fine til å padle på, eller til å gli over på is eller snø. Men til fots om sommeren: Det kan ta timer å krongle seg rundt dem. Likevel, det finnes stier som bringer deg langt av gårde om du vil. Og skiløyper som elegant krysser vann og myrer som ellers er utilgjengelige. De fleste besøkende følger merkede stier og skiløyper, og utfarten kan være stor i helgene. Men området er stort nok til at den som søker skogens ro, eller vil lete opp en moltemyr eller et nytt soppsted, kan trå ut til siden og gå på egen oppdagelsesferd.

Vår gave til fremtiden

Forslaget om nasjonalpark har bred støtte blant naturvern- og friluftslivsorganisasjoner, et stort flertall på Stortinget, og i alle Østmarka-kommunene unntatt Enebakk. Det viser at saken har stor støtte i samfunnet.

I femti år har Østmarkas Venner slåss mot en rekke krefter som tærer på Østmarkas naturkvaliteter. Dette er en defensiv og arbeidskrevende bit-for-bit-kamp, der helhetsbildet kan bli borte. Med en nasjonalparkstatus vil naturverdiene bli varig sikret. Her inne, i hjertet av Østmarka, vil innbyggerne i hovedstaden kunne oppleve dyre- og planteliv og drive friluftsliv i et lite berørt skogsområde.

Nå er tiden inne til å ta et skikkelig motgrep: La oss gi indrefileten av Østmarka som en gave til framtida, i form av en beskyttet nasjonalpark!

– Det er få ting som er hyggeligere enn å komme hit til Østmarkas Venner for å snakke om natur og friluftsliv, sa Daniel Rees. Foto: Steinar Saghaug.

– Marka skal beskyttes, og det skal bli lettere å komme til den

Tekst: Bjarne Røsjø

Det rødgrønne byrådet i Oslo fastslår at Markagrensa ikke skal røres, og de ønsker ikke en gradvis nedbygging av randsonen. – Vi vil heller ikke åpne for utbygging eller utvidelse av idrettsanlegg i Marka. Men vi vil jobbe for et bedre kollektivtilbud til flere innfallsporter til Marka, fortalte byrådssekretær Daniel Rees til ØVs høstmøte.

Østmarkas Venners årlige høstmøte er en viktig møteplass for medlemmene og sentrale politikere. Denne gangen kom Daniel Rees fra Miljøpartiet De Grønne (MDG) til høstmøtet på Skullerudstua 5. november, for å presentere det nyvalgte, rødgrønne Oslo-byrådets politiske plattform. I 2018 var det byrådslederen Raymond Johansen som kom til høstmøtet, og i 2017 kom både stortingsrepresentantene Lars Haltbrekken (SV) og Ola Elvestuen (V) – som senere ble klima- og miljøminister.

Daniel Rees er byrådssekretær for miljø og samferdsel og jobber tett sammen med byråden Lan Marie Berg. Han innledet med

å fastslå at det er få ting som er hyggeligere enn å komme til Østmarkas Venner for å snakke om natur og friluftsliv.

Oslo er mangfoldig

– Oslo er den kommunen i Norge med størst naturmangfold. Men vi er sannsynligvis også den kommunen i Norge med størst organisasjonsmangfold. Det er dere i Østmarkas Venner et godt eksempel på. Vi har en klima- og naturkrise i verden, men vi har heldigvis ikke en engasjements- og organisasjonskrise. Heller tvert imot, sa Rees.

Daniel Rees både håper og tror at 2019 kommer til å bli husket som et merkeår i miljøkampen, da en ny generasjon gjorde det klart at de forventer å få overta en planet de kan leve på. Før han presenterte Arbeiderpartiets, MDGs og SVs nye politiske plattform, gikk han gjennom en rekke store og viktige grep for natur- og friluftsliv siden valget i 2015.

Det forrige byrådet har nemlig blant annet stanset aktivitetssonene som truet nærnaturen og randsonen til Marka. De har også tatt et initiativ sammen med ØV for å etablere nasjonalpark på Oslo kommunes eiendom i Østmarka, og prioritert midler til tilrettelegging og opprustning av blant annet Sørli Gård (se side 20–24 i dette bladet).

– Vi har også lagt frem nye mål og retningslinjer for Oslo kommunes skoger. Der slo vi fast at friluftsliv- og verneinteressene fortsatt skal være det bærende grunnlaget for forvaltning og drift av kommuneskogene. Vi vil også styrke Marka som et pioneområde for restaurering av rikere og villere natur. Bymiljøetaten er allerede blant de fremste i landet på plukkhogst i det som tidligere var industriskog, fortalte Rees.

Han redegjorde også for mange positive erfaringer med plukkhogsten. Bymiljøetaten har blant annet konstatert at hogstformen fører til rikere oppslag på bakken av gress og lyng, økt beitekvalitet for elg og rådyr, spesielt vår, sommer og høst, og en humusmatte som bevares og gir mer opptak av CO_2.

– Dvergplanter som finnes før hogst overlever og får rask vekstøkning. Bakkelevende arter som hønsefugl og hare øker bestandene betydelig, og avrenningen av flomvann etter intense regnskyll forsinkes. Dessuten er det viktig at friluftslivet setter pris på åpnere skog med naturlig preg, samtidig som skogbildet stabiliseres uten radikale inngrep, opplyste Rees.

Byrådet har også gått i gang med å omdanne 1200 dekar – som tilsvarer mer enn 150 fotballbaner – industriskog til mer naturlig skog, og de er i gang med å restaurere myrer som tidligere ble gravd opp. Det kan du lese mer om på side 25–27 i dette bladet.

Natur- og friluftsinteressene

Daniel Rees mente at mange av disse sakene ikke kunne vært løst uten gode innspill og råd fra ØV og de andre natur- og friluftslivsorganisasjonene. Nå har altså byrådet lagd en ny politisk plattform for de neste fire årene, som ifølge Rees legger enda større vekt på natur- og friluftsinteressene.

– Det er nå heldigvis en økende forståelse for klimakrisen i verden. Men forståelsen om alvoret i naturmangfoldkrisen henger noen år etter. Det internasjonale naturpanelets

– Vi ønsker å gjøre det lettere å komme seg ut på tur uten bil, sa byrådssekretær Daniel Rees til ØVs høstmøte. Foto: Steinar Saghaug.

(IPBES) første hovedrapport ble offentliggjort i mai 2019 og tiltrådt av 130 land. Rapporten viser at tapet av naturmangfold akselererer og at flere arter er truet av utryddelse nå enn på noe annet tidspunkt i menneskets historie, sa Rees.

Det rødgrønne byrådet bruker IPBES-rapporten som en del av grunnlaget for at de vil styrke arbeidet med å restaurere og øke mengden natur i byen, både i Marka, på øyene og i fjorden, og lage en handlingsplan for å stanse tap av biologisk mangfold i Oslo.

Flere ut på tur

Daniel Rees påpekte også at Oslomarka er nærnatur og rekreasjonsområde for over én million mennesker. Byrådet vil derfor legge til rette for at enda flere oppdager kortreiste og storslåtte naturopplevelser i Marka. Dette skal skje i tett samarbeid med friluftslivs-, natur- og idrettsorganisasjoner.

– Det er viktig for oss å legge til rette for at flere kan komme seg ut på tur. Vi setter i høst i gang et kartleggingsarbeid for å bedre forstå hvilke barrierer som finnes for å få flere ut på tur, og også en bedre forståelse av hvilke grupper en økt innsats bør rettes mot. Jeg tror mye av dette handler om aktivitetstilbud, hvor organisasjoner og frivilligheten står helt sentralt, og hvor vi fra kommunen ønsker å være med som en støttespiller og tilrettelegger.

Byrådet mener at bedre tilrettelegging kan føre til at flere kommer seg ut i Marka, og vil blant annet jobbe for et bedre kollektivtilbud til flere innfallsporter til Marka.

– Hit til Skullerud er det lett å komme seg, men flere andre steder er det fortsatt litt skralt med busser. Vi ønsker å gjøre det lettere å komme seg ut på tur uten bil. I tillegg vil vi videreutvikle og bedre vedlikeholdet av skiløyper, markastuer, turveier og annen tilrettelegging i Marka. Det er friluftslivs- og naturinteressene som skal veie tyngst når det vurderes etablering av eventuelle nye traseer, understreket han.

– Jeg vil derfor gjerne avslutte med en stor takk til alle dere som engasjerer dere, og på fritiden og helt frivillig gjør en kjempejobb i Østmarkas Venner. Dere skal vite at dere er en stemme som blir lyttet til, og som bidrar til å skape mye naturglede i byen og kommunene rundt, sa Rees.

Åpent medlemsmøte om
nasjonalpark i Østmarka

I forbindelse med at klima- og miljøminister Ola Elvestuen har igangsatt en verneprosess for nasjonalpark i Østmarka, inviterer Østmarkas Venner til et åpent medlemsmøte

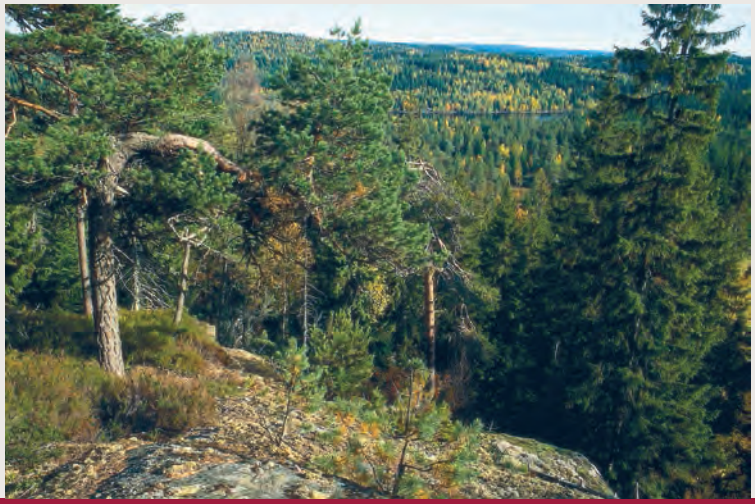

Foto: Lise Henriksen

Tirsdag 11. februar 2020 kl. 19:00 på Skullerudstua

Fylkesmannen i Oslo og Viken, som har fått i oppdrag å lede verneprosessen, kommer og informerer

Det blir rikelig anledning til å stille spørsmål

Tradisjonen tro byr vi på kaffe og nasjonalparkmarsipankake i pausen!

Etter pausen blir det et spennende lysbildeforedrag

Alle er hjertelig velkomne til et spennende og informativt møte!

For nærmere informasjon og program
følg med på www.ostmarkasvenner.no

Sørli tar form som besøks- og friluftsgård

Tekst: Bjarne Røsjø

– Forrige natta våknet jeg av ren glede og kjente på en stor takknemlighet for at jeg har muligheten til å være med på dette, sier Ragna Kronstad. Gleden skyldes at hun er den nye bestyreren på Sørli gård, som skal bli frilufts- og besøksgård etter å ha stått tom siden gården ble fraflyttet i 2002.

Ingen vet lenger hvem som først hadde ideen om å gjøre Sørli ved Nøklevann til besøksgård, men det eldste kjente sporet finnes i et referat fra et styremøte i Østmarkas Venner i februar 2003. Overskriften var «Barnas friluftsgård – nå også i Østmarka?», og referatet viser at styremedlemmet Johan Ellingsen hadde «vært i kontakt med Bymiljøetaten, som nå vurderer saken».

Deretter gikk det både vinter og vår, mange ganger, helt til Byrådet i Oslo prioriterte Sørli i *Behovsplanen for idrett og friluftsliv* i 2016 og satte av 6 millioner kroner på budsjettet for 2017. Pengene skulle brukes til rehabilitering av Sørli, og nå er våningshuset ferdig restaurert mens låven og fjøset er under arbeid. Høsten 2019 ble Ragna Kronstad ansatt som gårdsbestyrer, og nå har hun for lengst tatt imot de første gjestene fra barnehager og barneskoler i nærheten.

– Jeg har kalt de første gjestene for beta-besøkende, fordi jeg liksom driver med beta-

Da intervjuet ble gjort før snøen kom, var Ragna Kronstad i full gang med driften på Sørli gård. Foto: Bjarne Røsjø

testing av et program som ikke er helt ferdig ennå. Den offisielle åpningen blir ikke før våren 2020. Men Sørli er ikke fullt utviklet som besøksgård før det planlagte undervisningsbygget og driftsgarasje er på plass, forteller Kronstad.

Åpne dager og aktiviteter

Ragna Kronstad har allerede merket både pågang og velvilje fra folk i lokalmiljøet.

– Jeg har til og med fått klemmer av folk som setter pris på at det blir aktivitet her igjen, forteller hun.

Kronstad presiserer at Sørli ikke skal bli en gårdskafe, men en ekte gård hvor både jorda, låven, fjøset og den gamle frukthagen blir viktige elementer. De første kyllingene er allerede i ferd med å vokse seg store, og snart kommer flere dyr, som griser og sauer.

– Vi skal ta imot grupper, fortrinnsvis fra barnehager og barneskoler. I tillegg ser jeg for meg at vi kan arrangere åpne dager med ulike temaer, som slåttedager, honningdager, hagedager og liknende. Vi kan også være en arena hvor vi legger til rette for andre grupper som ønsker å ha aktiviteter på Sørli gård, forteller hun.

Sørli gård skal i utgangspunktet ha to ansatte, og stillingen som Kronstads kollega ble utlyst i september 2019.

– Det viktigste er at Sørli blir full av aktiviteter, istedenfor et sted hvor man kan se på dyr gjennom et gjerde! Bymiljøetaten og jeg ønsker at de gruppene som besøker oss, skal være aktivt med på de prosessene som foregår på en gård. Denne aktiviseringen skal bidra til å gi en bedre forståelse av slike ting som kretsløpene i naturen, og hvordan vi må jobbe med jorda for at den skal gi oss sunn og næringsrik mat. Det er sikkert mange barn som ikke vet at grisen kan jobbe med jorda for oss, eller at sauer på beite ikke bare handler om mat for sauen – men at sauen også kan bringe tilbake noe av det biologiske mangfoldet som karakteriserer et beitelandskap.

De første kyllingene av jærhøne-rasen vokste seg fort store i løpet av høsten, og snart skulle de få besøk av flere andre dyr. Foto: Bjarne Røsjø

Populært med selvpresset eplesaft

– Helt konkret: I forrige uke hadde jeg besøk av førsteklassinger som fikk være med på å plukke epler og presse saft av dem. Det ble ikke noe saft å ta med seg hjem, for de drakk opp alt sammen mens de holdt på. Det var visst det beste de hadde smakt, smiler Kronstad.

– Men det er også mange andre oppgaver som skal løses på en gård. Den gruppen som var her tidligere i dag, hjalp til med å bære møkk og kvist og lage kompost. Det var visst veldig gøy! Og til tross for at Sørli gård bare er i startfasen, har jeg allerede sett at det er stort behov for å formidle kunnskap om gårdsdrift og prosessene i naturen. En av smårollingene som var innom for en stund siden spurte rett ut: Så pærer vokser på trær?

– For øvrig ligger Sørli i utkanten av Østmarka, og det gir oss en unik anledning til å bruke også skogen som utgangspunkt for formidling. Dette skal ikke være en besøksgård som kunne ligget hvor som helst: Det er isteden viktig å formidle at gården er en del av Østmarka, med sin unike kulturhistorie og enorme naturverdier, men også det bærekraftige skogbruket tilføyer hun.

Fra journalistikk til biologisk mangfold

Sørli ligger fritt og åpent til på en høyde på vestsiden av Nøklevann, et par drøye fotballspark fra idrettsarenaen Haraløkka i Bøler bydel. I riktig gamle dager het plassen Lysop – i dag ville vi nok skrevet det navnet med

Tidligere på dagen hadde Sørli gård hatt besøk av skolebarn som blant annet skulle hjelpe til med å lage kompost. Foto: Bjarne Røsjø

to p'er – og det synes Ragna Kronstad er et veldig fint navn.

– Det gamle Lysop-navnet kan brukes som en ledetråd. Her skal du kunne komme og lyses opp av kunnskap og glede, filosoferer hun.

Ragna Kronstad er født og oppvokst på Høybråten i Oslo, og ble kjent med Østmarka under de mange turene til Mariholtet i barndommen. I voksen alder har hun vandret mer i områdene rundt Bysetermåsan, Sandbakken, Vangen og Krokhol, og nå er hun i ferd med å gjøre seg godt kjent i de mer folksomme områdene rundt Nøklevann.

Hun utdannet seg opprinnelig til journalist og har jobbet i både NRK, TV2, Aftenposten, VG og Teknisk Ukeblad, men så begynte landbruket og det biologiske mangfoldet å rope på henne. Da jobbet hun noen år som kommunikasjonsrådgiver i flere landbruksorganisasjoner, som Matmerk, Norges Bondelag og Økologisk Norge,

– Men så skiftet jeg beite igjen og begynte på voksenagronom-utdanningen på Lindeberg. Deretter begynte jeg på Sogn Jord- og hagebruksskule i Aurland, og i 2016 var jeg ferdig utdannet agronom i økologisk landbruk. Etter det jobbet jeg med biologisk mangfold i Sabima, før jeg altså ble ansatt her, forteller Kronstad.

På Sørli får Ragna Kronstad rikelig anledning til å bruke erfaringene fra både kommunikasjonsbransjen, arbeidet med biologisk mangfold og agronom-utdanningen. Alle pilene i livet hennes har liksom pekt mot Sørli, og nå er hun her. På toppen av det hele har den svenskfødte samboeren fått jobb som frilufts- og anleggsarbeider med Østmarka som arbeidsområde – og han syntes det var ekstra morsomt at en av de andre gamle husmannsplassene i nærheten het Svenskerud.

– Så da skjønner du at jeg er glad for å ha fått anledning til å jobbe med utviklingen av Sørli gård. Jeg virkelig brenner for å formidle hvordan vi kan spille på lag med naturen for å produsere mat, og jeg pleier å si at de som har «grønne hjerter» trenger et sted å samles. Her kan barn og unge som vokser opp med en miljøangst som vi voksne ikke forstår, komme og se at det finnes måter å dyrke mat på, måter å drive en gård på, som ikke går ut over klimaet og det biologiske mangfoldet.

– Her kommer det for eksempel aldri til å bli brukt kunstgjødsel! Men det kommer til å bli flere blomster her, og flere bier og humler og andre insekter. Det kommer av seg selv når dyrene kommer tilbake til gården.

Her vandret Kanutten

De litt eldre som kommer til Sørli vil kanskje kjenne igjen småbruket fra den populære barne-tv-serien *Kanutten og Romeo Clive*, som ble sendt på NRK på 1960-tallet. Romeo Clive ble fremstilt av visedikteren og forfatteren Alf Prøysen, mens skuespilleren og forfatteren Anne Cath. Vestly fremstilte Kanutten.

Fakta om Sørli

I 2003 foreslo ØV at husmannsplassen Sørli ved Nøklevann i Oslo skulle bli besøksgård, og dette ble vedtatt av bystyret i Oslo i 2007.

I 2017 ble det endelig prioritert midler til rehabilitering av eksisterende bygninger.

I den nye behovsplanen og i budsjettet for 2019 ble det bevilget 18 millioner til et undervisningsbygg og 1,5 millioner til drift av besøksgården.

– Det er i alle fall to episoder som er spilt inn her, og det er blant annet morsomt å se hvor mye tuntreet vårt – en ask – har vokst på disse årene. I episoden som heter «Kanutten og odelsgutten» står tante Kristine på tunet i full birøktermundur, med en røykpuster i hånden. Her om dagen fant jeg en rusten gammel røykpuster av samme type som den hun brukte i TV-episoden. Kanskje det er den samme? filosoferer Ragna Kronstad.

En milepæl for Østmarkas Venner

– For oss i Østmarkas Venner er det en stor milepæl at Sørli endelig har fått en bestyrer og en hel familie, etter at plassen har stått tom siden siste beboer døde i 2002. Vi er ekstra glade for at det ble Ragna som fikk jobben. Hun er rett kvinne på rett plass med en kombinasjon av kunnskap og erfaring fra miljøvennlig jordbruk, lang erfaring fra formidling og et stort engasjement for bærekraft, barn og biologisk mangfold. Bedre kan det ikke bli og vi gleder oss stort til åpningen i 2020, sier ØVs styreleder Helga Gunnarsdóttir.

Gravemaskinen henter opp torvmasser ved siden av grøfta, og lager en demning som vannet bruker én til to måneder å passere. Med nok slike demninger øker vannstanden i myra betraktelig!

Restaurering av myrer i Østmarka

Av Øystein Kolseth, BYM

Myra er viktig! Den er hjemmet og rasteplassen til en rekke planter, dyr, fugler og insekter. Den renser vann, og demper flom og skogbrann. Myra er den naturtypen i verden som kan lagre aller mest karbon, og myra har mange andre viktige funksjoner i naturen. Men samtidig er myra trua.

På slutten av 1800-tallet ble det mer og mer vanlig å drenere myrer for å blant annet øke skogproduksjonen. I andre myrer drev man torvuttak for å lage brensel og torvstrø. Og etter siste verdenskrig ble veldig mange myrer i Norge, også i Østmarka, drenert i håp om å produsere mer tømmer. Gjenoppbyggingen av Norge krevde mye tømmer, men det viste seg snart at drenering av myrer ikke bidro til så mye tømmerproduksjon. Derimot førte dreneringen til forringelse av de mange viktige funksjonene myra har.

I flere andre europeiske land har man i en del år nå restaurert myrer som tidligere har vært drenert – nettopp for å gjenoppbygge

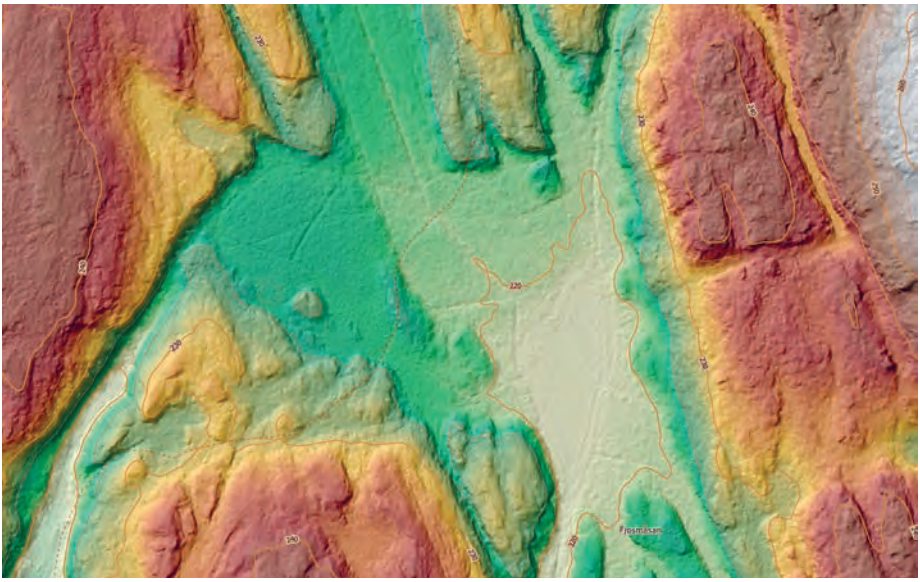

Laserskanning av terreng gir god oversikt over grøftene i myra, og er et viktig verktøy i planlegging av arbeidet. Her ses Søndre Fjøsmåsan.

Ødegårdsmåsan, oktober 2019. Vannbassenger har dannet seg mellom demningene, og vannstanden har økt betraktelig. I disse bassengene ble det lagt kvist fra hogsten, noe som gjør at mosen gror raskere. Allerede nå kan man se massevis av grønne mosespirer.

Ødegårdsmåsan i 1937. Her ser man tydelige spor etter torvuttaket, deriblant takene på de mange tørkeskurene.

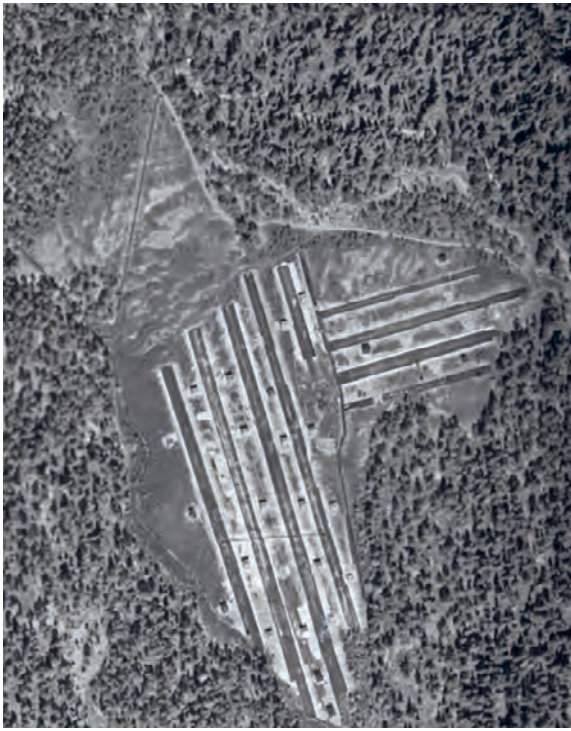

de viktige funksjonene til myra. I Norge begynte man så smått med dette arbeidet for fem år siden, og i Østmarka startet dette våren 2019. De fleste av myrene i Østmarka er nemlig drenert på ett eller annet vis.

Fem myrer er restaurert

I samarbeid med Miljødirektoratet og Fylkesmannen i Oslo og Viken har Bymiljøetaten restaurert fem myrer i Østmarka i 2019: Ødegårdsmåsan, Eriksvannsmåsan, Nordre og Søndre Fjøsmåsan, samt Olavsmyr, der det gjenstår litt arbeid. Dette har inkludert hogst og rydding, og bruk av gravemaskin for å lage demninger som sikrer at vannstanden i myra øker – og etter hvert gror igjen med torvmoser. Og det er nettopp torvmosen som er så viktig. Det er den som er selve myra. Særlig arbeidet ved Ødegårdsmåsan var spennende, da denne har en historie med torvindustri.

Å rote rundt i myra med en gravemaskin setter spor. Det blir grisete. Men dyktige maskinførere har gjort jobben på en slik måte at det egentlig ser ganske pent ut etter at myra er restaurert. Og nå følger år med gjengroing av torvmose. Mange år. Når man jobber med myr, må man forholde seg til lange perspektiver. Årtier, kanskje århundrer. Sakte, men sikkert blir myra intakt igjen, og myras viktige funksjoner gjenoppstår.

Myr er kult!

Mange drenerte myrer har godt potensiale for å restaureres. Bymiljøetaten er glade for å ha gitt et bidrag til å redde en viktig naturtype, for dette har gode effekter for både klima og biologisk mangfold. I tillegg er det en flott opplevelse å kunne se utover en intakt myrflate når man går på tur i skogen. Kanskje oppleve orrfuglleik eller plukke ett og annet deilig moltebær – og samtidig vite at myra gjør et langsiktig og viktig klimaarbeid. Myr er kult!

Å ligge ute om vinteren

Tekst: Torstein Hervland

Det begynte da jeg var 16, før den tid hadde jeg ikke brukt ski nevneverdig fordi jeg bodde i byen først og senere fikk en sykdom som hindret aktivitet. Men da hadde vi flyttet til Nordstrand, og Østmarka fristet. Jeg kjøpte et par askeski av skraphandleren i Schweigaards gate for 30 kroner, og en feltuniform etter tyskerne. Flotte skistaver med gode trinser hadde jeg fått til konfirmasjon året før, og med noen stearinlysstumper til skismøring la jeg i vei.

Med skiene på sykkelen til Skullerud, og så tråkke løype innover. Det var kommet bra med snø i slutten av november. Jeg hadde startet tidlig på lørdagen og bra var det, for det tok sin tid. Etter noen timer på tørre ski nådde jeg inn til Elvåga, i nærheten av Nordre Skytten tror jeg det måtte være. Jeg hadde hørt om at det skulle være fint å overnatte i snøhytte, og nå skulle det prøves.

Snøen var tørr og løs, så det var ikke enkelt. Først måtte jeg lage en hytte av granbar, og så skuffe snø over den. Det var blitt måneskinn innen jeg var ferdig, og kaldt var det så det smalt i furuleggene. Soveposen som jeg hadde fått året før, var krigsvare med bomull mellom sømmene, der det lyste gjennom når jeg holdt den opp mot lyset. På en god granbarmadrass strakk jeg meg ut og tente et lite stearinlys. Sliten som jeg var tok det ikke lang tid før jeg sovnet, og jeg våknet ikke før neste morgen.

Nå hadde jeg fått prøvd det, det gikk an å ligge ute om vinteren. Senere ble det flere overnattinger, og jeg ble flinkere til å bygge snøhytter. Jeg må nok innrømme at jeg frøs noen ganger, men det gikk an å venne seg til det også.

Artikkelforfatteren med askeski, feltuniform og flotte skistaver med gode trinser. Foto: Privat

Men den kaldeste natta fikk en kamerat og jeg på Simmingsmyr noen år senere. Vi hadde gått innover en lørdags ettermiddag

Det ble etter hvert mange netter i snøhytter som denne i Østmarka. Foto: Privat.

og hadde planlagt å overnatte i Milorghytta øst for Eriksvann. I hytta visste vi at det var ovn så vi kunne fyre, og vi hadde ikke tatt med så mye varmt tøy. Da vi kom frem til hytta var det allerede to karer som hadde installert seg der. De ønsket oss velkommen til å overnatte, men det fristet ikke, for de hadde allerede funnet frem sterkt drikke og hadde begynt å fyre med noe inventar i mangel på ved.

Vi bestemte oss for å dra ned på Simmingsmyr og ligge ute. Det var ikke mulig å rekke å bygge snøhytte, så vi laget hvert vårt granbarunderlag med bålplass i mellom. Vi hadde tatt med et sagblad med en holk i hver ende, som vi tredde på en passende grangrein som bue – den var beregnet på at vi skulle felle ved til Milorgkoia, og den kom vel med nå.

Vi felte en tørrgran som vi kappet opp og kløyvde med en øks som vi hadde med. Det var nok et tosifret antall kuldegrader, men vi holdt varmen så lenge vi hogg ved. Kameraten min hadde fått ny sovepose av bra kvalitet, med den og min tynne pose i tillegg frøs han seg gjennom natten mens jeg satt ved bålet til det brant ut – og oppbarbeidet ny kroppsvarme med saging og hogging av mere av tørrgrana i mange omganger gjennom natta. Det ble en lang natt.

Dette var opplevelser som jeg ikke ville vært foruten. Jeg ble minnet på dette da jeg leste ordene til Sigmund Hågvar i nr. 3/2019: «Men natur må være tilgjengelig! Ja, det er bare å gå.» Ungdom i dag får ikke samme muligheten som jeg hadde. I dag er det utstyr så det skal være vanskelig å fryse, de erfarer ikke forskjellen til det å ha det varmt. Det er ikke mange steder det er anledning til å tråkke opp løyper selv lenger, og skismøringen er så avansert at den etterlater seg gift i sporene. Ikke er det trinser på stavene heller. Alt er så tilrettelagt at spenningen med å utforske noe nytt er vanskelig å oppleve. Da er det ikke natur lenger, natur er det opprinnelige!

Østmarkas fagforening

Tekst: Sara Linea og Katja Johanne Pihl

Det var en varm søndag i juni i det herrens år 1850. Klokkene ringte fra gudstjeneste, men inne i Østmarka kunne ingen høre dem. Arbeidsfolket dro ikke i gudstjeneste med mindre de skulle døpe sine barn.

Nei, de jobbet hver søndag. Da stelte de sine egne dyr, jobbet på sine egne jorder, tilbrakte tid med sin egen familie. Men kveldsbønnen ba de sammen, med slitne hender hvilende på en fillete bibel de med all sannsynlighet ikke kunne lese. Et stearinlys blafret i vinduskarmen.

Ryktene hadde svirret i lang tid, fra arbeider til husmann til inderst. Noe var i gjære. Noe ville frem, ville forandres, noe hastet. Det kjentes som en feber, og tok form av en hengslete mann som hadde ferdes langs stiene og kjerreveiene med lange steg. Han hadde snakket om rettigheter. Om stemmerett. Om kontrakter. Han brukte glødende ord, og øynene hans var klare, alvorlige, til å stole på. Han var som dem, en arbeider. Og han snakket om endring. Han snakket om å stå sammen. Han innkalte til møte. Han het Even Pedersen, og han var sendt av Marcus Thrane.

Denne søndagen la 36 menn fra Østmarka ned sine redskaper og tok korteste vei mot Rustad gård. Mange gikk barbeint, for de hadde ikke sko. Noen hadde tatt på seg det fineste de hadde, en hvit skjorte, tynnslitt på ermene og med svette på kragen som ikke lot seg vaske vekk. Alle var oppspilte. De følte at denne dagen, denne dagen skulle de

Dette er Hans Hellesen og Anne Pauline Paulsdatter. Bildet er datert til omkring 1850-1860. Kanskje det ble tatt på bryllupsdagen, eller en annen stor anledning.

bli del av noe som var større enn dem selv. De skulle stifte en arbeiderforening. De skulle bli hørt.

Rustad gård, omtrent klokken tre

Sannsynligvis satt de ute, med utsikt mot Østensjøvannet. Gresset var solvarmt og mykt. Foran dem sto Even Pedersen, en av dem, men også en betalt agitator, og snakket med innlevelse om hvilke rettigheter de som husmenn og arbeidere burde ha, og hvorfor de ikke hadde disse rettighetene.

Blant dem som satt der var Hans Hellesen, husmann på Østensjøbråten. Han hadde en mørk, kraftig lugg uten et eneste grått hår og en bestemt, rett nese. Han hadde blitt 50 år nå, og nibarnsfar. Det var han og kona Pauline som bygde den lille plassen i 1841, for seg og barna Helle, Marthin, Maren, Ellen og Christian, med tillatelse fra Halvor Tveter på Østensjø gård. De hadde tatt veien fra Asker, hvor Pauline kom fra, i håp om bedre forhold øst i Aker.

Senere kom flere barn, Niels, Anna Kristine, Karen og Hanna. Alle hadde de arbeidet lange dager på Tveters store gård. De hadde det kanskje ikke verre enn andre, tenkte Hans, men likevel: Han kunne tenke seg at alle barna, og barnebarna som begynte å komme, skulle få gå mer på skole. Han kunne tenke seg at de kunne komme til lege når de trengte det.

Hans hadde døpt sin datter Helles lille sønn hjemme, rett etter fødselen, for han så så svakelig ut. Blikket hans var matt, han skrek ikke i det hele tatt, og det så ut som om han ikke ville være der hos dem på Østensjøbråten. Hans døpte ham Andreas, og holdt hånden hans da livet forlot den lille kroppen.

La skjerfet på kista

Han satt ved sin datters side i kirken og holdt hennes hånd da Andreas ble begravet. Han husker det grunne hullet kirketjeneren hadde gravd, det var ikke mer enn inngangen til et revehi. Han tenkte at gutten ikke måtte fryse, det var jo januar og tela satt i bakken, så han la skjerfet sitt på kista, det eneste skjerfet han hadde. Så gikk de de lange bakkene oppover fra Østre Aker kirke, mens tårene frøs til is på øyevippene. Det var over to år siden nå, men han ville alltid huske det som det var i går.

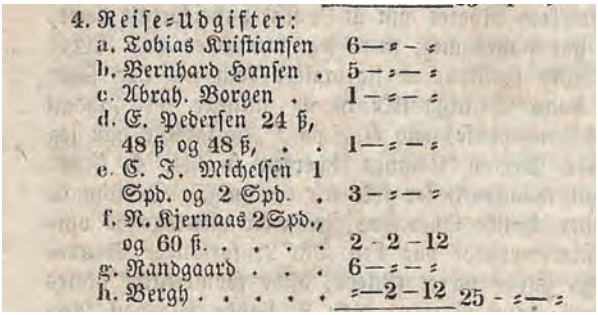
4. Reise-Udgifter:

a. Tobias Kristiansen	6—=—=	
b. Bernhard Hansen .	5—=—=	
c. Abrah. Borgen .	1—=—=	
d. E. Pedersen 24 ß, 48 ß og 48 ß, . .	1—=—=	
e. E. J. Michelsen 1 Spd. og 2 Spd. .	3—=—=	
f. N. Kjernaas 2 Spd., og 60 ß.	2-2-12	
g. Randgaard . . .	6—=—=	
h. Bergh	=—2—12	25-=—=

Even Pedersen fikk dekket reiseutgiftene sine – det er bekreftet i Arbeider-Foreningernes Blad våren 1851.

Hans kunne også godt tenke seg en garanti for at hans elskede Pauline kunne bli boende på Østensjøbråten hvis han gikk bort først. Han kunne dessuten godt likt å stemme. Påvirke. Vite at når han kom tilbake til det lille huset, som bare besto av kjøkken og stue med kjeller under, hadde han gjort sitt.

Hans tittet over på de andre i gruppa. Han kjente de fleste. De hadde samme motivasjon som ham for å sitte her. Han fanget blikket til mølleren på Rustad, Edvard Andersen, en ung mann med blond lugg og symmetriske trekk, og viril, visste Hans, og humret for seg selv. Alle hadde hørt om Edvard og damene hans.

I november 1849 ble nemlig Edvard far til lille Julie. Hun ble døpt søndagen før dette første møtet i Rustad arbeiderforening. Moren til jenta het Elen Olufsdatter, og var tjenestepike på Rustad. Men Hans visste også at Edvard ble far igjen i mai, på selveste 17. mai faktisk, og da til en gutt ved navn Anton Julius. Og moren var ikke den samme, men en annen tjenestepike på Rustad, Karen Andersdatter.

Mange bekymringer

Edvard hadde mørke ringer under øynene. Snart skulle Anton Julius døpes, og straks etter det, 2. august, skulle han gifte seg med mor til Julie. En annen av husmennene på Rustad, som også satt her i dag, Ole Larsen, skulle være forlover, sammen med selveste Christian Torgersen, eieren av Rustad gård (1847–1851). Christian Torgersen hadde solgt hele fire gårder i Spydeberg for å kjøpe Rustad og slå seg opp her i verden. Hva som kom til å skje med den søte, 21-årige Karen og gutten hennes, visste han ikke. Hun måtte sannsynligvis forlate Rustad, kanskje søke hjelp hos fattigkassa. Hvilken betasuppe, tenkte Hans. Hadde Edvard bare beholdt buksene på!

Rett ovenfor Hans satt Lars Pedersen fra plassen Pisserud under Skullerud. Det var mange Skullerudfolk her, hele sju stykker, deriblant tre fra Myra, eller Dritut, som det også ble kalt. Lars var av de eldre i gruppa, han hadde rundet 60 for noen somre siden. Hans visste at han var bekymret for kona Ingeborg, for han var hele 20 år eldre enn henne. Lars ønsket ikke at hun skulle havne på fattighuset med barna, eller som leietaker hos en annen husmann med bare en madrass i et hjørne som sin. Men nå, denne søndagen i juni, så Lars sterk ut, værbitt og rynkete, med armer som fremdeles kunne løfte tungt.

Navn, yrke og bosted

Even Pedersen, agitatoren, tok frem en penn og et ark som var litt krøllete i kantene. Han satte seg med bena i kors og la arket på sekken. Hans og de andre stilte seg opp, og Even skrev ned navn, yrke og bosted. Dermed var de medlemmer av Rustad arbeiderforening. Arne Larsen, hjulmaker, ble valgt til formann, med ansvar for å melde det inn til Arbeider-Foreningernes Blad, og å kalle inn til fremtidige møter.

Hans smilte til Iver på Rÿsedalen og til Peder i Rustadhullet. Peder var sagmester på Rustad, og begynte å bli skrøpelig nå. Barna hadde flyttet hjemmefra for lenge siden, og Peder så dem sjelden. Lars på naboplassen Skullerudhullet sto og fortalte om ungene sine, eldste Gundine Olava på fire og tøffe Halvor på to, og om kona Karen som var gravid igjen.

På dette kartet fra 1844 har vi tegnet inn hvilke gårder medlemmene i Rustad arbeiderforening hørte til under, samt antall medlemmer fra hver gård. Det var syv medlemmer fra Skullerud, fem fra Lambertsæter, åtte fra Østensjø, sju fra Rustad og fem fra Abildsøe. De øvrige medlemmenwe var spredt over et ganske stort geografisk område.

Det var mølleren Edvard Andersen som avbrøt praten. Han hadde fire fulle boller med vassgraut i armene, rykende varm. Hans tok takknemlig imot. Han hadde ikke spist siden frokost, vassgraut det også. Men grøten lå tung i magen. Hva hadde han blitt med på? Hva hadde de satt i gang? Ville de klare å gjøre en forskjell?

Om medlemmene i Rustad Arbeiderforening

Hvis vi analyserer medlemslista, ser vi at tett oppunder halvparten er husmenn. Husmenn brukte et stykke jord som hørte til en større gård, og de hadde arbeidsplikt overfor bonden. Ikke bare det, men familien, både kone og barn fra 12 års alder, hadde også arbeidsplikt, som regel flere dager i uka. Ofte måtte de betale leie for det lille huset og den skrinne jorda. Men husmannen hadde ingen arbeidsrett som kunne sikre ham arbeid når han var ledig og trengte tilskudd til økonomien.

Mange måtte ha et annet yrke i tillegg for å kunne livnære seg og familien. På lista vår ser vi at en fjerdedel har akkurat det. Vi finner yrker som smed, skomaker, hjulmaker, skredder og kurvbinder.

H. O. Christophersen siterer forskeren Sigmund Skappel:

«I det århundrede som er husmandsvæsenets rette blomstringstid, nemlig fra midten av det 18de til midten av det 19de århundrede, fremtrær dette misforhold paa sine steder i en rett grotesk skikkelse. Vi hører om bitre klager fra husmænd, som er saa sterkt opsat med pligtarbeide hos bonden i aanerstider og resten av sommeren med, at de ikke fik tid til at røgte sit eget jordbruk paa forsvarlig vis, mens de derimot om vinteren sat ledige i sine hytter og sultet.»

Kontrakt hadde de svært sjelden, selv om det ble lovfestet i 1792. Kontrakten kunne sies opp omtrent uten forvarsel. Det var dessuten få av husmennene som kunne lese kontrakten hvis de fikk tilbud om en.

Kunne ende på fattighuset

Hvis husbonden døde, og bonden mistet hans arbeidskraft, måtte ofte kona og barna flytte. De endte som regel på fattighuset hvis de ikke hadde familie å dra til.

En fjerdedel på medlemslista har tittelen inderst, noe som betyr at de er leietakere, med egen husholdning, hos husmenn. De var stort sett arbeidere hos samme storbonde, og var enda lavere på rangstigen enn husmenn. De hadde ingen jord å dyrke, og var nærmest som tjenestefolk å anse.

Husmannssituasjonen kom gårdeierne til nytte. Innsatsen medlemmene i Rustad arbeiderforening la ned betydde fremgang i landbruket, en fremgang som hadde pågått siden 1700-tallet. Men husmennene ble stående sosialt og økonomisk på samme sted.

Tjenestefolk utgjør også en ganske stor del av medlemmene. De var ofte ungdom som bandt seg til tjeneste for et halvår eller et år, og de kunne ta annen tjeneste når faredagen kom – 14. April eller 14. oktober.

Å være i tjeneste var en del av livssyklusen for de fleste, ofte før de ble husmenn. Tjenestedrengene hjalp til med stell av hest og tyngre arbeidsoppgaver, mens tjenestepikene stelte hus og fjøs.

På dette tunet – ved Rustad gård – møttes de 36 første medlemmene av Rustad arbeiderforening.

Kun menn på lista

Det sier mye om samfunnets kjønnsroller når vi ser at det kun er menn på lista. Kvinnene skulle ikke gjøre seg bemerket i arbeidslivet før fyrstikkpakkerskene ved Bryn og Grønvold fabrikker startet Norges første streik i 1889, mot lønnskutt og elendige arbeidsforhold.

Det er de store gårdene i nærheten av Rustad som har flest medlemmer. Som kartet under viser er det syv medlemmer fra Skullerud, fem fra Lambertsæter, åtte fra Østensjø, sju fra Rustad og fem fra Abildsøe. Ellers er medlemmene spredt ut over et ganske stort geografisk område, fra Ski i sør til Lørenskog i nord.

Kun tre av 61 eier jord. Det vil si at kun disse tre hadde stemmerett under datidens system, hvis de hadde fylt 25 år før valgdagen, og hvis de hadde fått innvilget rett til å stemme. Hvis du mente at du var stemmerettskvalifisert måtte du oppsøke manntallsfører i ditt distrikt for å bli berettiget.

For årene 1859 til 1882 var litt over 7 prosent av befolkningen stemmerettskvalifiserte. For tidsrommet 1815 til 1882 var omtrent 5 prosent stemmeberettiget. I 1851, året da medlemslisten er tegnet og Thrane blir arrestert, kom det forslag fra den liberale opposisjonen at fattige burde tape stemmeretten. Argumentet for dette var blant annet at fattige ikke hadde moralske evner, dømmekraft og uavhengighet til å kunne delta i politiske valg.

Ved valget året før var det 53 stemmeberettigede per 1000 innbyggere. Valgdeltakelsen var på 50,3 prosent. Likevel gir det perspektiv på demokratiseringen av Norge å lære at vi her i nord, i 1814, hadde den videste stemmeretten i Europa. Ingen andre land hadde så mange stemmeberettigede i forhold til folketallet.

Bernhuusforeningen og Aasperudforeningen

Nederst på side to av medlemslista, står det et notat om to andre arbeiderforeninger i Østre Aker, nemlig Bernhuusforeningen og Aasperudforeningen.

Bernhuusforeningen hadde 28 medlemmer og var ledet av Hans Jørgen Haagensen Ramberg. Han var husmann under Ekeberg, og var skomaker av yrke. Navnet Bernhuus kommer av plassen ved samme navn, som først hørte inn under Nordseter, men som ble eget bruk fra 1806. Hans Jørgen Haagensen Ramberg erklærte til lensmannen i Østre Aker, H. J. Hiorth, at foreningen ble «aldeles ophevet» den 24. Februar 1851, altså flere måneder før Thrane ble arrestert. Dette begrunnes ikke.

Aasperudforeningen var ikke så aktiv som Bernhuusforeningen. Oppsitteren på Aasperud, Erich Amundsen, forklarte lensmann Hiorth at foreningen, som kun besto av syv medlemmer, ikke hadde vært i virksomhet og heller ikke hadde valgt noen formann. Aasperud lå i området Prinsdal/Holmlia, under gården Leirdal. Rustad arbeiderforening hadde et medlem fra søndre Leerdahl, et av fire Leirdalbruk som ble oppdelt etter 1832.

Tilbakeblikk: Revolusjon

En dyp politisk, økonomisk og sosial krise hadde preget 1840-tallets Europa. Autoritære styrer forhindret stemmerett for større folkegrupper, og dermed en demokratisk utvikling. Befolkningsveksten forårsaket stor arbeidsløshet, folk strømmet fra landsbygda til byene, men fant ingenting å leve av. På toppen av dette opplevde Europa en enorm avlingssvikt i årene 1846 og 1847, som forårsaket hungersnød.

I 1848 begynte Marcus Thrane sitt virke som redaktør i Drammens Adresse. Han skrev om allmenn stemmerett, om ytringsfrihet og sosiale reformer, og var så radikal at han ble oppsagt fra nyttår i 1849. Da hadde han allerede rukket å stifte Drammens Arbeiderforening, og våren 1849 stiftet han Christiania Arbeiderforening. Samme år begynte han å utgi Arbeider-Foreningernes Blad.

Det ble stiftet arbeiderforeninger i rasende fart i 1849 og 1850. I løpet av disse årene meldte omkring 30 000 seg inn, særlig husmenn og småbrukere på landet og håndverkere og arbeidsfolk i byene.

Arbeiderforeningene ble sett på som en del av den revolusjonære bevegelsen i Europa, en trussel som burde slås ned. Men Thrane snakket aldri om revolusjon. Han ville bare at flere skulle delta i demokratiet som hadde blitt lovet dem i 1814.

Oppgjørets time – eller snarere, år

7. juli 1851 blir beina slått vekk under Arbeiderforeningene, og vi forstår litt av grunnen til at de ansvarlige for Bernhuusforeningen og Aasperudforeningen er sparsomme med detaljer til lensmann Hiorth. Marcus Thra-

Marcus Møller Thrane (1817–1890) var lærer, forfatter, pressemann, fotograf, politisk organisator og sosialist. Foto: Nasjonalbiblioteket / Wikimedia Commons.

ne og over 120 av de ledende medlemmene blir arrestert i etterkant av Arbeiderforeningenes landsmøte, beskyldt for å ha diskutert og vedtatt revolusjon. Disse ryktene stemte ikke, men mange ble likevel dømt i den etterfølgende rettssaken. Først i 1855 fikk de sin dom, og mange kaller det et justismord: Thrane fikk fire år i tukthuset. Han slapp ut etter tre. Retten gjorde det klinkende klart at verken arbeidere eller husmenn hadde noe de skulle ha sagt i Norge.

Medlemmene i Rustad Arbeiderforening var utvilsomt rystet. 2. august kalles det inn til møte allerede dagen etter, på Dahl gård. «En vigtig Sag vil blive bragt paa Bane.» Vi kan bare gjette oss til hva som foregikk der.

Dahl, 24. august 1851

16. august kalles det inn til nytt møte på Dahl. I Arbeider-Foreningernes Blad står en streng beskjed fra formannen:

«Aker (Rustad) Formanden seer sig paa Grund af Medlemmernes Uefterretteligheed, nødt til at opphøre med Besørgelsen af Bladet, og ønsker af samme Aarsag at aftræde. Han anmoder derfor Medlemmene om at møte paa Dahl Søndagen den 24de August, hvor han vil aflegge Regnskab for det hele.»

Det er mye vi ikke vet. Men vi synes det er rart at foreningen oppløses på grunn av medlemmenes uetterrettelighet. Vi har lest alt som står om foreningen i Thranes publikasjon, og ettersom vi ser har de sendt inn kontingent i tide, og medlemstallet har økt jevnt og trutt. Kun en gang, 27. juli 1850, altså over ett år tidligere, står en kommentar som kan tolkes som at medlemmene er uetterrettelige:

Østre Aker. Rustad Forening anmodes om at indbetale Maanedskontigent til Formanden snarest muligt. Ved mødet paa Langerud mødte blot 20 Medlemmer, og ved Mødet i Lilledal udeblev 15.

Kanskje var det heller Thranes arrestasjon og konsekvensene av denne som var årsaken til formann Arne Larsens utbrudd?

Et møte uten håp
Vi forestiller oss et håpløst møte, helt uten håp, med sinte, redde stemmer, og forslag som husmennene visste ikke ville nå frem. Hvem skulle de lene seg på nå som Thrane og de andre lederne satt under lås og slå? Hva kunne de gjøre? Hvordan ville dette slå ned på dem? Ville de miste plassene sine og arbeidet sitt? Hva ville skje med familiene deres? Hadde dette vært verdt det?

Vi vet med sikkerhet at medlemslista vi har er undertegnet av lensmann Hiorth ved Østre Aker lensmannskontor dagen før det siste møtet på Dahl, altså 23. august. Sannsynligheten er stor for at det er formann Arne Larsen som har gitt lensmannen navnelisten. Men vi vet ikke. Vi gjør ikke det.

Noe annet vi vet med sikkerhet er at medlemmene ble oppfordret til å melde seg ut av Arbeiderforeningene, med lovnad om at medlemskap ikke skulle registreres. Dette synes oss underlig, siden vi vet at lensmann Hiorth sendte lista inn til fogderiet i Aker og Follo. Det står på omslaget listen ligger i, et gulnet ark med lensmannens lett gjenkjennelige håndskrift.

Som dugg for solen
Og Even Pedersen, agitatoren som stiftet Rustad arbeiderforening den varme søndagen i juni året før? Den langbeinte mannen med det intense blikket, han som var som dem? Han de stolte på? Han var forsvunnet som dugg for solen. Hans navn er heller ikke nevnt i rettsprotokollene.

Medlemmene i Arbeiderforeningene hadde oppnådd lite konkret, men en statlig kommisjon ble i hvert fall satt ned. Den hadde som mandat å undersøke husmennenes kår og foreslå lovendringer. Dessverre besto kommisjonen av en sorenskriver, en fullmektig i finansdepartementet, en prest og to storbønder. To medlemmer mente blant annet at husmennenes fattigdom var uunngåelig på grunn av overbefolkning og husmennenes egen lettsindighet. Et annet medlem mente at økonomisk vekst i virkeligheten hadde styrket husmennenes stilling, og at grunnen til at de var misfornøyde nå var at de hadde høyere forventninger enn før. Ingen av medlemmene ønsket inngrep i forholdet mellom husmann og bonde. Dette ville nemlig gå på bekostning av kontraktsfriheten og eiendomsretten. Husmenn skulle forbli eiendomsløse.

Hans Hellesen gikk hjemover fra det siste møtet i Rustad Arbeiderforening med tunge skritt. Det begynte å regne da han passerte Myrvold. Små, svalende, lette dråper som la seg på sprukne lepper og blandet seg med en enkelt, salt, sint tåre. Hans skulle aldri få oppleve allmenn stemmerett. Han forble husmann til sin død i 1876. Først 20 år senere fikk menn stemmerett ved kommunevalg. Men likevel – Hans kunne være stolt der han gikk, om han hadde visst hva han hadde vært med på. For alle ting begynner et sted. Og Hans sine barnebarn kunne gå til valg med hevet hode, fordi bestefaren deres og 30 000 andre hevet stemmen og ropte denne første gangen.

Etterskrift
Lars Pedersen fra Pisserud døde i 1857. Da hadde han vært sengeliggende i to år. Hva som skjedde med kona Ingeborg og barna, vites ikke.

Edvard Andersen døpte sin sønn Anton Julius 9. juli 1850, og giftet seg med Elen Olufsdatter, mor til Julie, 2. August 1850. Hva som skjedde med Karen, mor til Anton Julius, vites heller ikke.

Lars Olsen Hullet døpte datteren Johanne i mars 1851. I november 1853 døpes Caroline, men bare to år gammel dør hun av skarlagensfeber. Senere kommer Christian i 1856, Emil Anton i 1863 og Carl Gustav i 1867.

Hans Hellesen døde som nevnt i 1876. Vi har ikke lykkes i å finne ut hva som skjedde med hans kjære Pauline, som i kirkebøkene bærer navnet Anne Pauline Paulsdatter.

Marcus Thrane kom ut av tukthuset i 1858. Han reiste landet rundt som fotograf før han utvandret til Amerika i 1863. Han døde i Minneapolis i 1890.

Sara og Katja på tur med hodelykter i nærskogen. Foto: Privat

Dette er en forkortet versjon av en tekst som kan leses i sin helhet på bloggen «Søstrene Pihl, de yngre»: http://xn--sstrenepihl-ggb.no/2019/10/08/ostmarkas-fagforening/. Der kan du finne mer informasjon, blant annet om kildemateriale og medlemmene i Østmarkas fagforening.

KLIMANØYTRAL DISTRIBUSJON
Levert av Posten

NORGE P. P.
posten

Returadresse:
Østmarkas Venner,
Postboks 85 Nordstrand,
1112 Oslo

Varsel om årsmøte i Østmarkas Venner

I henhold til foreningens vedtekter skal det
avholdes årsmøte hvert år innen utgangen av mars måned.
Styret i Østmarkas Venner varsler herved medlemmene om at årsmøtet avholdes

Tirsdag 31. mars 2020 kl. 19 på Skullerudstua.

Forslag som ønskes behandlet på årsmøtet må være sendt styret innen 15. januar 2020.

Vi ønsker alle venner av Østmarka en god jul og et godt nytt år!